

УДК 783:272

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2022-3-1>

Світлана ГУРАЛЬНА

кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри мистецьких дисциплін та методик їх навчання, Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка, пров. Лицейний, 1, м. Кременець, Тернопільська область, Україна, 47003

ORCID: 0000-0001-5056-1664

Бібліографічний опис статті: Гуральна, С. (2022). Історикокультурний аспект розвитку церковної музики римо-католиків у Галичині XIX – початку XX століть. *Fine Art and Culture Studies*, 3, 3–12, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2022-3-1>

**ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ЦЕРКОВНОЇ МУЗИКИ
РИМО-КАТОЛИКІВ У ГАЛИЧИНІ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ**

Розглянуто історичні та соціокультурні умови культивування римо-католицької музики у духовному середовищі кінця XIX – початку XX століття. Вказано, що у зазначений період по всій Європі відбувалось відродження римо-католицької церковної музики в цециліанських традиціях, презентованих та популяризованих в Галичині передусім через освіту та видавничу справу. Узагальнено передумови оновлення римо-католицького обряду та його музичної складової частини.

Виявлено, що римо-католицьке духовенство під патронатом єпископів ініціювало забезпечення безперервної богослужбової освіти, а поряд з нею і виконавської практики. Зазначено діяльність провідних товариств у Львівській, Краківській, Тарнівській та Перемишльській єпархіях, у костелах та катедрях яких здійснювалась виконавська практика римо-католицької музики. Зазначено, що після відновлення незалежності Польщі 1918 року Римо-Католицька Церква (РКЦ) у Галичині змінила поділ на Віленську, Львівську (входили Перемишльська, Луцька і Тарнівська єпархії), Варшавську, Гнезненську і Познанську та Краківську митрополії.

Новим для літургійного музикознавства стало знайомство із навчальними закладами, зокрема музичною бурсою при костелі св. Анни, державною школою органістів, органною школою при «Товаристві музичному» у Кракові, органною школою у Львові, школою для органістів та школою органістів при «Товаристві св. Войцеха» у Тарнові, школою органістів у Перемишлі. Зазначено імена та прізвища раніше невідомих музикантів та диригентів, які вплинули на розвій римо-католицької музики цілого краю.

Також подано критичні замітки щодо виконавського рівня хорів у костелах та катедрях. Зафіксовано зміни, які проводили для покращення хорового звучання голосів, правового становища органістів тощо. Розглянуто навчально-практичну літературу та теоретичні праці, які були реалізовані в Галичині кінця XIX – початку XX століть. Підкреслено, що низка оновлень суттєво вплинула на музичне оформлення богослужінь римо-католицького обряду.

Ключові слова: Римо-католицизм, Галичина, єпископи, церковна музика, товариство, органна школа, хорове виконання, навчальнопрактична література.

Svitlana HURALNA

candidate of art studies (PhD in Art), senior lecturer of the department of art disciplines and methods of their education at the Kremenets Regional Humanitarian and Pedagogical Academy named after Taras Shevchenko, prov. Lyceiny, 1, Kremenets, Ternopil region, Ukraine, 47003

ORCID: 0000-0001-5056-1664

To cite this article: Huralna, S. (2022). Istoryko-kulturnyj aspekt rozvytku kostelnoi muzyki rymokatolykiv w Galychyni XIX–pochatku XX stolit. [Historical and cultural aspect of the development of church music of Roman Catholics in Galicia in the XIX – early XX centuries]. *Fine Art and Culture Studies*, 3, 3–12, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2022-3-1>

**HISTORICAL AND CULTURAL ASPECT OF THE DEVELOPMENT
OF CHURCH MUSIC OF ROMAN CATHOLICS IN GALICIA
IN THE XIX – EARLY XX CENTURIES**

The historical and sociocultural conditions of the cultivation of Roman Catholic music in the spiritual environment of the end of the 19th and beginning of the 20th centuries are considered. It is indicated that during the mentioned period, a revival of Roman Catholic church music in the Cecilian traditions, presented and popularized in Galicia, primarily

through education and publishing, took place throughout Europe. The prerequisites for the renewal of the Roman Catholic rite and its musical component are summarized.

It was revealed that the Roman Catholic clergy, under the patronage of bishops, initiated the provision of continuous liturgical education, and along with it, executive practice. The activity of the leading societies in the Lviv,

Krakow, Tarniv and Przemyśl dioceses, in whose churches and cathedrals Roman Catholic music was performed, is indicated. It is noted that after the restoration of Poland's independence in 1918, the Roman Catholic Church (RCC) in Galicia changed the division into Vilnius, Lviv (including the dioceses of Peremyshl, Lutsk and Tarniv), Warsaw, Gniezno and Poznań, and Krakow.

New for liturgical musicology was getting to know educational institutions, in particular, the music bursa at the church of St. Anna, the state school of organists, the organ school at the "Musical Society" in Krakow, the organ school in Lviv, the school for organists and the school of organists at the

"Society of St. Wojciech" in Tarnov, the school of organists in Przemyśl. The names and surnames of previously unknown musicians and conductors who influenced the development of Roman Catholic music throughout the region are indicated.

Critical notes on the performance level of choirs in churches and cathedrals are also provided. The changes that were carried out to improve the choral sound of voices, the legal position of organists, etc. were recorded. The educational and practical literature and theoretical works that were implemented in Galicia at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries were considered. It is emphasized that a number of updates had a significant impact on the musical design of Roman Catholic services.

Key words: Roman Catholicism, Galicia, bishops, church music, society, organ school, choral performance, educational and practical literature.

Актуальність проблеми. Галичина – своєрідний, самобутній полікультурний та поліконфесійний край, що наприкінці XIX – початку XX століть перебував у складі Австро-Угорщини, Польщі та Російської імперії. Попри реагування на постійні військово-політичні кризові ситуації, суспільство Галичини завжди прагнуло втілити свої особливі внутрішні запити у духовній площині, зокрема в особистісному прояві музично-естетичного наповнення та залученні до церковно-обрядової практики.

Культурно-просвітницький розвиток у містах та селах зазначеного періоду відбувався завдяки діяльності передусім церковних осередків, утворених духовними представниками трьох провідних різних конфесій (римо-католицької, греко-католицької та православної). Зважаючи на переважаючу кількість вірних певної конфесії, формувалися відповідні навчальні заклади, призначені для локального обслуговування потреб населення, в яких діти здобували освіту, вивчали теорію музики та спів.

Зберігання традицій цих конфесій впродовж століть зумовило глибоке дослідження витоків та джерел культивування обрядів, духовної освіти, провідних видань, хорового виконавства та інструментального супроводу (за наявності) в регіональному та національному контекстах їх існування та взаємозв'язків.

Аналіз публікацій. Відомі на сьогодні праці українських науковців переважно торкаються загальних проблем розвитку обрядово-літургійних традицій та музичного мистецтва в краї.

Зокрема, вивченням поліконфесійного співжиття римо-католиків, греко-католиків і юдеїв в Галичині XIX–XX століть, причин двозначного ставлення української громадськості до поляків та характеристикою дій влади, що часто мали негативний вплив на співіснування усіх етнічних спільнот, займався історик П. Чорній (Ставлення жителів Галичини міжвоєнного періоду (1919–1939 рр.) до твореного ними поліетнічного та мультикультурного простору, 2013, 19 с.). Проблематику суспільно-історичних умов розвитку музичного життя Галичини досліджувала мистецтвознавець Л. Кияновська (Галицька музична культура XIX–XX ст., 2007, 424 с.). Велику увагу вивченню полінаціональної системи освіти в Галичині приділив у своїй праці «Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації» історик С. Пахолків (Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації, 2014, 612 с.).

Функціонування освітніх навчальних закладів висвітлювала мистецтвознавець З. Валіхновська (Музично-церковна освіта Галичини австрійської доби (1772–1918), 2009, 15 с.).

Із боку літургійного музикознавства дотичними до питання розвитку духовної музики в Галичині XIX–XX століть стали праці з теорії та історії церковної музики Б. Кудрика (Огляд історії української церковної музики, 1995, 128 с.), Л. Пархоменко (Національне духовне відродження та українська церковна музика першої чверті XX ст., 1997, 7 с.),

Ю. Ясіновського (Церковно-співочі ініціативи Василянських монастирів, 2019. 11 с.).

Окремі дослідження зі стилевим чи регіонально-хронологічним акцентом здійснювали О. Мануляк (Сакральна творчість львівських композиторів кінця ХХ – поч. ХХІ ст. у контексті провідних тенденцій розвитку сучасної української релігійної музики, 2009, 20 с.), О. Зосім (Греко-католицькі духовні пісні у сучасному українському римо-католицькому репертуарі, 2006. 8 с.; Духовна пісенність і сучасна богослужбова музика Римо-католицької Церкви України і Росії: національне і конфесійне, 2011, 7 с.), О. Грабовська (Спільні ознаки духовного відродження: церква і розвиток музично-виконавської культури Львова кінця ХХ-початку ХХІ століття, 2005, 7 с.) та інші.

Проте, незважаючи на здійснені дослідження, конфесійно відокремлене культурне та мистецьке середовище в Галичині, на основі напрацювань зарубіжних вчених та іншомовних матеріалів закордонних бібліотек, досі не висвітлювалося. Тому цінну теоретичну базу для вивчення особливостей розвитку окремого конфесійно-обрядового напрямку літургійної музики в краї становлять польські матеріали, віднайдені у архіві Ченстоховської митрополичої курії в Ченстохові (Archiwum Kurii Metropolitalnej Częstochowskiej w Częstochowie), бібліотеці Варшавського музичного університету ім. Ф. Шопена та бібліотеці «Товариства приятелів науки імені Казимира Марії Осінського» в Перемишлі (“Towarzystwo Przyjaciół Nauk im. Kazimierza Marii Osieńskiego” w Przemyślu).

Мета статті – висвітлити історико-культурний аспект розвитку церковної музики римо-католиків на теренах Галичини кінця ХІХ – початку ХХ століть¹.

Виклад основного матеріалу. У ХІХ столітті по всій Європі відбувалось відродження римо-католицької церковної музики в цециліанських традиціях. На цей процес значною мірою вплинули соціально-політичні фактори, серед яких найважливішими варто вважати освіту та видавничу справу. Зокрема, освіта музикантів у Регенсбурзі, Римі, хорове оновлення в Солесмесі суттєво вплинули на музичне оформлення латинських відправ. Завдяки популярному у Польщі періодичному виданні

«Tygodnik Kościelny» священників Є. Кайшевіца (Hieronima Kajsiwicza) і П. Семаненка (Piotra Semanenka) реформаторські тенденції у богослужіннях та потреба оновлення музики, перейняті із абацтва св. Петра в Солесмесі, поступово перенеслися до Галичини. Аналогічні позиції містилися на сторінках краківського журналу-часопису «Mysterium Christi», заснованого прихильником григоріанського хоралу о. Міхалом Корделем (Michał Kordel). Отці Стефан Светліцький (Stefan Świetlicki, 1889–1965) та о. Генрик Новацький (Henryk Nowacki, 1891–1967) наблизили до польського суспільства роботу «Рік літургійний» Проспера Герангера (Prospera Guerangera) (Ks. Robert Turęła, 2010, с. 53–62).

Важливу роль у відродженні літургійного життя в польській церкві в Галичині відіграли також і професори, викладачі Львівського університету Яна Казимира, такі як о. Герард Шмид (1885–1938), о. Казімеж Тулли (1885–1957), о. Зигмунд Білавський (1877–1939), о. Кароль Чешнак (1882–1944) та інші. Вони були спеціалістами у різних галузях теології та залучали молодь до участі у месі та пізнанні евхаристії.

Римо-католицьке духовенство, як правило, ініціювало забезпечення безперервної богослужбової освіти, а поряд із нею і виконавської практики.

Все це відбувалось під патронатом єпископів, зокрема Францішека Ксаверія Вержхлейського (Franciszek Ksawery Wierzhlejski, 1860–1884)², Северина Моравського (Seweryn Morawski, 1885–1900), Юзефа Більчевського (Józef Bilczewski, 1900–1923), Болеслава Твардовського (Bolesław Twardowski, 1923–1944)³ у *Львівській архидієцезії*; Лукаша Солецького (Łukasz Solecki, 1882–1900), найвидатнішого реформатора церковної музики в єпископаті цього періоду Юзефа Себастьяна Пельчара (Józef Sebastian Pelczar, 190–1924), Анатоля Новака (Anatol Nowak, 1924–1933), Францішека Барди (Franciszek Barda, 1933–1964) у *Перемишльській єпархії*; Юзефа Алоїзі Пукальського

² Францішек Ксаверій Вержхлейський (Franciszek Ksawery Wierzhlejski) освіту здобув у Тарнові,

Львові та Відні. 1846 року проголошений єпископом Перемишльським, а з 1860 року став львівським митрополитом.

³ Болеслав Твардовський навчався у Львові та Римі. Був катехитом у Львові, префектом духовної скмінарії. 1919 р. висвячений на єпископа-помічника та ректора семінарії. У 1923 р. призначений архиєпископом-митрополитом Львівським. У 1930 р. провів єпархійний синод (Nitecki, 1992, с. 212).

¹ До складу Галичини на той час входили Львів, Краків, Тарнів, Перемишль та українські землі частин Поділля і Буковини (частина Тернопільської та Івано-Франківської областей).

(Józef Alojzi Pukalski, 1852–1885), Ігнація Лобоша (Ignacio Łobos, 1885–1900) та Леона Валенги (Leon Wałęga, 1901–1933) у *Тарнівській єпархії*, що належала Львівській митрополії; кардинала Альбіна Дунаєвського (Albin Dunajewski, 1879–1894), кард. Яна Пузина (Jan Puzyn, 1895–1911), кард. Адама Стефана Сапеги (Adam Stefan Sapieha, 1911–1951) *Краківської єпархії*, що з 1880 року безпосередньо підпорядковувалася апостольській столиці.

Негативно на реалізацію амбіцій просвітницької діяльності духовенства вплинув період приходу більшовиків на українські землі. Жорсткі випробування випали на долю Римо-католицької церкви (далі РКЦ), особливо на Житомирщині, Кам'янець-Подільську, Луцьку та в інших українських містах. У період більшовицького захоплення влади (1917–1923 роки) відбувалася низка спланований дій щодо переслідування духовенства, конфісковувались депозити католицької церкви, усе майно передавалося у власність держави. Навіть уряд Польщі конфлікти з радянськими органами влади розглядав як порушення статті VII Ризького договору від 18 березня 1921 року⁴ та опротестовував численні випадки вилучення цінностей з костелів, їхнє закриття, переслідування священників, попереднє цензурування проповідей (Бистрицька, 2009, с. 191). У своїх листах 1922 року П. Красиков, як ліквідатор католицької церкви, звертав увагу, що з метою збереження предметів культу священники і віруючі імітували пограбування, переховували цінності, ключі і навіть чинили відкритий опір, що неодноразово призводило до судових процесів (Бистрицька, 2009, с. 192). Були випадки навіть розстрілу священника (як напр., К. Буткевича), обвинуваченого в антиурядовій кампанії, що нібито субсидювалася польським урядом. Репресії цього періоду завдали нищівного удару усій католицькій церкві. Відповідно до статистичних даних до середини 1937 року діяльність римо-католицької церкви в підконтрольних СРСР територіях була практично паралізована (Бистрицька, 2009, с. 193).

Після відновлення незалежності Польщі 1918 року змінилося підпорядкування костелів

на її території, в тому числі і в Галичині. РКЦ ділиться на 5 митрополій: Віленська, Львівська, Варшавська, Гнезненська і Познанська, Краківська. З того часу до Львівської митрополії входили Перемишльська єпархія (з 1412), Луцька (з 1925) і Тарнівська (до 1925 р., потім відійшла до Краківської митрополії) єпархії.

Повсюдно в Галичині РКЦ залишалась вірною західно-європейській музиці та традиціям церковного виконання, яке базувалося на поєднанні хорového співу з інструментальним супроводом. Для цього створювалися органні школи та хорові колективи у церквах. Так, з 1817 року у *Кракові* організовано навчання *органістів* у музичній бурсі при костелі св. Анни в Кракові. Школа органістів перебувала під патронатом «Товариства приятелів музики».

У 1841 році Францішек Мірецький (Franciszek Mirecki, 1794–1862)⁵ заклав першу світську *державну школу для органістів у Кракові*, яка проіснувала до 1873 року.

Невдовзі, 1877 року, завдяки старанням Владислава Желенського (Władysław Żeleński), відкрита *органна школа* при «Товаристві музичному», яка після 1888 року стала називатись Музичною консерваторією у Кракові (Ks. Robert Turała, 2010, с. 120–121).

Упродовж 1910–1917 рр. у цій консерваторії Музичного товариства теоретичні предмети, а з 1930 по 1933 рр. композицію читав відомий композитор, диригент і педагог Болеслав Валлек-Валевський (Bolesław Wallek-Walewski, 1885–1944).

1887 року преподобним Юзефом Суржинським (Józef Surzyński) створено «Товариство святого Войцеха» в Кракові. Підтримували діяльність єпископ Альбін Дунаєвський (Albin Dunajewski), органіст Валентій Дек (Walentej Dec)⁶ та члени катедральної капели.

1841 року стараннями о. Якуба (Францішека) Бема (Jakuba Franciszka Bema) у *Львові* було засновано *органну школу*, в якій 4–5 років навчали музичних предметів та відповідного ремесла, щоб органіст міг утримувати сім'ю. Був створений спеціальний матеріальний фонд, з якого

⁴ Цей договір був укладений між Росією і Польщею. У ньому стверджувалося, що «рухоме і нерухоме майно костелу не може бути реквізоване, відчужене і обтяжене будь-якими податками...» (Бистрицька, 2009, с. 192).

⁵ Францішек Мірецький (1791–1862) – був студентом Йоганна Хуммеля у Відні та Луїджі Керубіні у Парижі. Заснував школу співу у Кракові (Mizgalski, 1958, с. 304).

⁶ Валентій Дек помер у 1933 році. Був органістом у костелі св. Анни, згодом катедральним органістом та диригентом хору на Вавелі (Вавельський собор). У 1895–1928 рр. Працював викладачем органу, а в 1889–1928 рр. також викладачем теоретичних предметів у Консерваторії музичного товариства у Кракові (Mizgalski, 1958, с. 116).

утримували майбутніх фахівців та фінансували так званий підготовчий курс. Заклад перестав існувати 1871 року. Проте невдовзі капітула, згідно із заповітом Якуба Бема, відновила фонд і єпископ оголошував конкурси.

У часописі «Куренда» («Kurrentzie») 1878 року зазначено, що на посаду органістів і вчителів при парафіяльних школах оголошувався конкурс, який провадився при Катедральному костелі у Львові (Ks. Robert Turała, 2010, с. 100). Кандидати повинні були мати 14 років і більше, належати до римо-католицької конфесії, бути вихідцями з Галичини, закінчити середню школу з хорошим результатом, мати довідку про стан здоров'я, мати атестат про моральність, атестат вчителя музики, мати хороший слух та музикальність. Курс мав тривати 2 роки. Наприкінці XIX ст. школу було реорганізовано і перетворено у музичну консерваторію.

Діяло у Львові два товариства: з 1882 року «Галицьке товариство взаємодопомоги органістів» («Galicyskie Towarzystwo Wzajemnej Pomocy Organistów»), створене священником Антонієм Станковським, і з 1883 року «Галицьке товариство св. Цецилії» («Galicyskie Towarzystwo Św. Cecylii»).

Їх метою було підвищити професійну освіту органістів та плекати музику у церковному стилі.

З 1882 року по 1910 рік у Тарнові діяло також «Товариство взаємодопомоги для органістів» («Towarzystwo Wzajemnej Pomocy Organistów»), яке збирало добровільні матеріальні пожертви на відродження та оновлення церковної музики. Головним посібником для навчання співу усіх охочих був «Співаник церковний» («Śpiewnik kościelny»), виданий самим товариством 1904 року. Обов'язки деканів виконували священники Ігнацій Гурський (Ignaceo Górskiej) та Адам Копицінський (Adam Koruciński). Завдяки діяльності товариства було видано гармонізацію на чотири голоси в опрацюванні Стефана Суржинського (Stefan Surzyński)⁷ та «Латинську вечірню для народу та органістів».

Однак головною заслугою «Товариства взаємодопомоги для органістів» стало заснування

17 вересня 1888 року *школи для органістів у Тарнові* (Ks. Robert Turała, 2010, с. 116). Окрім навчання майбутніх церковних музикантів, вона також організувала конференції та курси для тих, хто вже працює за професією органістів. Зокрема, у матеріалах Тарновського архіву зазначено, що з 8 по 20 березня 1897 року був організований курс для органістів, який містив лекції з григоріанського хоралу, вивчення гри на органі, вправи для голосу, спів пісень з акомпанементом та молитовні зустрічі в церквах. Навіть повідомлялося про 17 учнів та їх результати навчання (оцінки) (Sprawozdanie, 1902, с. 83). Школа інтенсивно впливала на окремі парафії у єпархії, забезпечуючи аранжуваннями та творами органної музики.

1887 року за ініціативою Ігнація Лобоша (Ignacy Łobos) у Тарнові створено «Товариство св. Войцеха» («Towarzystwo ku Wspierania Muzyki Kościelnej pw. Św. Wojciecha»⁸, яке мало на меті лобювати музично-літературні видання про церковну музику, забезпечувати освітній процес поглибленим вивченням та освоєнням літургійного (богослужбового), народного та фігураційного співу згідно з положеннями католицької церкви. Статут товариства, завдяки діяльності керівництва, у 1888 р. здобув підтримку у Папи Римського Лева XIII. Керівником заснованої при товаристві *школи органістів* був преподобний Францішек Вальчинський (Franciszek Walczyński⁹. Він і контролював рівень церковного співу вихованців та виконавську майстерність гри на органі.

З 1907 року у школі органістів навіть працювала спеціальна комісія, яка займалася веденням реєстру органістів, врегулюванням їх відносин із парафіяльними священниками, проведенням екзаменів тощо. Періодично влаштовувалися конференції (1892, 1894, 1896), спрямовані на підвищення рівня органістів та духовенства у сфері церковної музики в Тарнівській єпархії. Наприклад, в одному з таких заходів, що відбувався 4-7 липня 1892 року, взяло участь 52 органісти та 27 священників (Ks. Robert Turała, 2010, с. 113). Окрім цього, внески від благодійників та пожертвування, які здійснювалися на

⁷ Стефан Суржинський (1855–1919) – оходив з музичної сім'ї. З 1878 року працював органістом в Буку, а від 1880 року диригентом хору «Стелла». З 1888 року виконував функції музичного директора і органіста в катедрі. Був директором «Тарновського товариства музичного». Писав пісні на чоловічий і мішаний хор. Написав «Збірник пісень для органістів». Читав лекції у органістській школі, заснованій в Тарнові священником Ф. Вальчинським. У 1913–1919 рр. був органістом собору у Львові (Przybylski, 2000, с. 326–325).

⁸ Налічувало 522 члени.

⁹ О. Францішек Вальчинський (1952–1937) – священник, катехит середньої школи в Тарнові, декан катедральної капітули, музикант і композитор. Зберглося близько 200 його творів та рукописи. Був призначений головою екзаменаційної комісії органістів 24 жовтня 1935 року. Заснував катедральний хор (диригент Мечислав Суржинський). Багаторічний директор школи органістів у Тарнові.

адресу цього товариства, використовувались як матеріальна допомога потребуючим органістам та їх сім'ям.

Ще з 1902 року у Тарнові систематично організовувалися *курси для органістів*, підтримані архієпархією м. Львова. З 1913 року їх провадив Стефан Суржинський, який з 1913 по 1919 рік працював органістом у Львові.

Вплив цециліанського руху був істотно помітний на оновленні церковної музики та сприяв створенню нових хорів. Так, *катедральний хор у Тарнові*, що був організований священником Францішеком Вальчинським (1852–1937), став зразком для багатьох інших костелів Галичини. Органістом тут працював Стефан Суржинський. Отець Ф. Вальчинський ретельно стежив за репертуаром, віддаючи перевагу чотириголосим творам з органом та творам а capella виключно німецьких цециліянів. У період Адвенту та великого посту увагу зосереджували на виконанні григоріанських мес, а під час вечірні faux-bourdonów (штучно бурдонних) а capella.

1838 року завдяки єпископу Михайлу Корчинському (Michał Korczyński) була створена *школа органістів у Перемишлі*. Першим завідувачем школи був священник доктор Антоні Хлондовський (Antoni Chlondowski, 1884–1963). Був він музикантом і композитором, що отримав освіту у Регенсбурзі та Римі¹⁰. Наприкінці ХІХ століття реформуванням та оновленням школи займався Йозеф Себастьян Пельчар (Józef Sebastian Pelczar)¹¹ (Ks. Robert Turafa, 2010, с. 105).

Згідно зі звітом 1913 року перемишльську школу для органістів відвідувало 16 учнів, а матеріальна підтримка надходила з архібратства «Bonus Pastor» (Turzyński, 1913, с. 343). Окрім професії органіста, тут вивчали садівництво та математичний рахунок. З початком Першої світової війни заклад припинив свою діяльність. 1916 року органістська школа в Перемишлі була реорганізована і під керів-

¹⁰ Антоні Хлонд (Хлондовський) у Григоріанському університеті здобував музичні знання під керівництвом о. Рафала Антолїсея та інших (Ks. Robert Turafa, 2010, с. 109). Невдовзі отримав ступінь доктора філософії. Під час педагогічної діяльності в Освенцимі (1903–1907) писав мелодрами, оркестрові п'єси, меси та польські пісні для латинських богослужінь в костелах. У вищій школі церковної музики у Регенсбурзі додатково займався по контрапункту у о. Грізбахера. Був професором церковної музики у салезіанських закладах Югославії та Польщі. Писав богослужбову музику для хору та органу. У його спадщині збереглося 1000 опублікованих творів. Один із найбільших діячів цециліанського руху.

¹¹ Юзеф Себастьян Пельчар (1842–1924) – ректор Ягеллонського університету, єпископ Перемишльський з 1900 року.

ництвом Салезіанського товариства діяла до 1963 року, доки її не зруйнувала комуністична влада Польської народної республіки. Перемишльська школа органістів стала найважливішим закладом освіти майбутніх музикантів у Польщі.

1900 року у Краківській єпархії було створено «Товариство взаємодопомоги органістів», яке видало найбільший підручник на той час для вірних та органістів «Співаник церковний» («Śpiewnik kościelny»: 1 частина 1903 року, 2 частина – 1910 р., 3 частина – 1917 року). Ідея оновлення богослужбової музики тут відновилася із приходом до костелу св. Анни в Кракові органіста Казімежа Гарбусінського (Kazimierz Garbusiński) із Кельця.

Отож наприкінці ХІХ ст. усі вжиті різноманітні заходи у сфері оновлення церковної музики зрештою упорядкували процес навчання і виховання органістів у створених спеціальних школах, діяльність об'єднань органістів та хорів. Проте «менталітет» і мислення про церковну музику змінювалися дуже повільно, а подекуди й безуспішно.

Поряд із цим гальмувало процес оновлення музичної складової частини і саме духовенство, яке не провадило ніякої додаткової діяльності. Більше того, воно упереджено ставилося до церковного співу хлопцями на богослужіннях, вважаючи їх виконання несерйозним. Зокрема, гостру критику стану богослужбового співу подано на сторінках «Співу церковного» в 1897 році, де Станіслав Цибульський описав свої враження після відвідин церков у Галичині: «Випала мені нагода бути в Галичині у великому костелі в селі... Що там відбувалося під час меси, важко описати. Органіст вигравав те, що йому прийшло до голови; бути там фантазії, арії з опер, марші і т. д.. Деякі частини меси співали люди, переважно жінки, різними голосами. На початку кожної пісні органіст старався акомпанувати; якщо йому це не виходило, то він зовсім переставав грати» (Cybulski, 1897, с. 282).

Постійно надходили скарги на необізнаність органістів, більшість з яких не знали нотації. Середній репертуар загалом складався з вивчених танцювальних мелодій та найчастіше виконуваних пісень. Тому оновлення церковної музики часто розпочиналося з перевірки методики і виховання нових кадрів, з під-

вищення рівня хорів у костелах та підготовки диригентів.

Збереглися відомості, в яких зазначено, що з 1910 року не рекомендувалося приймати на роботу до костелу тих органістів, які не закінчили відповідної органної школи або не мають кваліфікаційного свідоцтва, виданого єпархіяльною екзаменаційною комісією (Cybulski, 1897, с. 282). Відтак цього ж року вийшло розпорядження, підписане кардиналом Я. Пузином (J. Puzyn), щодо предметів, винесених на іспит перед комісією у Кракові. Зокрема, це була теорія музики (окрім вивчення нот, сюди входило знання гармонії, вміння прогармонізувати пісню на чотири голоси, знання модуляції та її використання), гра на органі (включала в себе гру написаної самостійно прелюдії, месових діалогів, імпровізацію, вміння зіграти церковну пісню за інтонацією), знання співу григоріанського (перевірка читки нот, виписаних на чотирьох лініях, вміння попадати в інтервали, читати хорову мелодію, вміння грати супровід на органі до григоріанського співу), відомості з літургії (демонструвати знання про церковний рік, облачення, церковне начиння, богослужбові книги та знання їх рубрик напам'ять). Кандидати, які претендували на міські парафії, мали продемонструвати організаторські здібності та диригувати хором. Окрім цього, кандидат мав пред'явити автобіографію, атестат про шкільну освіту та свідоцтво моральності від парафіяльної канцелярії. Іспит проводився двічі на рік: у травні та листопаді. Заявки потрібно було надсилати до Консисторії або безпосередньо до екзаменаційної комісії, головою якої був о. Ж. Вондольний (Czesław Wądolny).

Ідея оновлення церковної музики знаходила щораз більше прихильників. Організовувалися *концерти та урочисті літургії*, під час яких вірні переконувалися у необхідності нововведень. 1888 року відбулася меса у костелі св. Анни у Кракові, де хор під керівництвом В. Дека (Walenty Dec) виконав композиції Сінгенбергера (Singenbergera) та інших регенсбурців. Цього ж року «Товариство св. Адальберта» у власному залі зорганізувало концерт релігійної музики з шедеврів XVI–XVII століття. Програмою, яка виконувалась після меси, керував Х. Суржинський (X. Surzyński).

Відтак на початку XX століття у «Газеті церковній» («Gazeta kościelna») збереглися позитивні відгуки про успішний виступ перед Пасхою в 1910 році хору у костелі Львова під керівництвом музичного знавця та священника Рудольфа Нововейського (Rudolf Nowowiejski), який здобув церковно-музичну освіту у Регенсбурзі.

На початку XX ст. до хорового виконання богослужінь в костелах запроваджено звучання сформованих сильних чоловічих голосів у складі 8 осіб (подвійний квартет), а також дозволялося зоохочувати до співу усіх бажаючих (Ks. Robert Turała, 2010, с. 118) (останнє поступово призведе до негативних наслідків – С. Г.).

Після 1918 року відбулися зміни в правовому та музично-виконавському контексті: в єпархіях з'явилися законодавчі норми щодо церковної музики, як от «Положення для органістів»; єпископи створювали комісії для органістів і костельної музики; діяли асоціації для підтримки органістів і розвитку церковної, в тому числі і хорової, музики.

Основною ціллю духовенства після війни стало виховати музикантів для церков на академічному рівні. З 1923 року в університеті Яна Казимира у Львові на теологічному відділі навіть запроваджено курс з вивчення церковної музики. Спочатку заняття з теорії, історії і практики григоріанського співу читав Адольф Хибінський (Adolf Chybiński, 1880–1952)¹², а потім о. Ієронім Фейхт (Hieronim Feicht).

Незважаючи на це, у періодиці Львова 1926 року ще можна знайти критику жалюгідного стану церковної музики. Відтак численні дописи, передусім у львівській «Куренді», спричинили заборону організовувати концерти в церквах без дозволу єпископа, зобов'язали покинути усі світські манери виконання у костелах, щоб музика служила літургії, а не була над нею (Ks. Robert Turała, 2010, с. 178).

Важливою подією в розвитку церковного співу став Перший єпархіяльний синод у Львові 1930 року, на якому обговорювалося питання страхування органістів, оплата їх праці, гра на виключно дозволених інструментах та інше. Згодом, під тиском дискусій у періодиці, з 1937 року було дозволено співати польською мовою «месові пісні».

¹² Адольф Чибінський (Хибінський) – польський музикознавець. Навчався у Кракові та Мюнхені. Дослідник старовинної музики та польського фольклору.

Впродовж кінця XIX – початку XX ст. навчання священиків, органістів і хористів відбувалося за допомогою *навчально-практичної літератури*: підручників, збірників тощо. Наприклад, для обслуговування парафіяльних церков дописувачі журналу «Kurrentzi» заохочували купувати пісенник «Cantionale ecclesiasticum», виданий священиком Л. Солецьким (Leonard Solecki). 1872 року на парафіях Галичини пропонували користувалися співаником священика Мазуровського (Mazurowskiego) «Мелодія» («Melodie»). У дописах 1895 року священикам-катехитам рекомендували звернути увагу на «Церковний пісенник» Едманда Урбанка (Edmunda Urbanka). У 1888–1890 Товариство св. Войцеха в Тарнові видавало

«Співаник церковний на один і чотири голоси». У 1904 року «Товариство взаємодопомоги органістів» видало «Співаник церковний» («Śpiewnik kościelny»), який набув популярності серед вірних. З 1905 року світ побачив збірник пісень «Towarzystwo św. Wojciecha» у Тарнові, виданий священиком Станіславом Вальчинським (Stanisław Walczyński).

Поряд із музичною літературою видавалися *теоретичні праці*. Зокрема,

1900 року стало відомо про публікацію роботи Ю. Серославського (J. Sierosławskiego) «Спів римо-католицької Церкви» («Śpiew rzymskokatolickiego Kościoła»), в якому від початку до сучасності описувалася історія церковної музики, передусім літургійної (Ks. Robert Turała, 2010, с. 103). З 1902 року у Львівській архієпархії в Стрию протягом кількох років виходив місячник «Голос органістів» («Głos organistów»), на сторінках якого обговорювалися найважливіші справи та проблеми органістів.

Висновки та перспективи. Отже, на основі опрацювання літератури Чехносовського архіву, бібліотек Варшавського музичного університету ім. Ф. Шопена та «Товариства приятелів науки імені Казимира Марії Осінського» в Перемишлі виявлено, що історико-культурний аспект розвитку церковної музики римо-като-

ликів в Галичині кінця XIX – початку XX століття демонструє вплив західноєвропейських реформаторських тенденцій та соціально-політичних факторів на загальний стан римо-католицької духовно-музичної творчості.

Церковне органне та співоче виконавство в Галичині, яке на початку XIX століття відійшло від релігійної естетики, зазнало відродження давніх цециліанських традицій та оновлення музичної складової. Важливу роль у цьому процесі відіграли священики-ентузіасти, діяльність яких регулювалася «Motu proprio» папи Пія X та єпархіяльними положеннями.

У тісній співпраці з музикантами вони створювали школи для органістів, назви яких стали відкриттям для українського літургійного музикознавства. Також вони започаткували навчальний курс із вивчення церковної музики в університеті Яна Казимира, організовували короткотривалі курси для органістів та створювали комісії для проведення екзаменів, у результаті яких органісти отримували спеціальні кваліфікаційні свідоцтва. Усе це сприяло виданню навчально-практичної та теоретичної літератури, а також організації концертів.

Священики охоче створювали хори в костелах, слідкували за виконуваним репертуаром, а для супроводу урочистих богослужінь залучали знаних органістів. У цьому контексті наукова новизна полягає у виявленні раніше невідомих персоналій духовного і мистецького середовища, які суттєво вплинули на розвиток та органно-хорової та монодійної церковної практики в Галичині.

Отож поступове покращення стану церковної музики в історико-культурному аспекті свідчить про усвідомлення значимості римо-католицької конфесії та її окремішності на теренах Галичини. Незважаючи на це, здійснене дослідження, через встановлені обмеження для публікацій, залишається недостатньо висвітленим, а тому проблематика церковної освіти та виконавства в регіональному та міжнаціональному аспектах вимагає подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бистрицька Елла. Особливості переслідувань католицької церкви радянською владою у 1917–1923 рр. в контексті міжнародних відносин. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Історія* / за заг. ред. проф. І.С. Зуляка. Тернопіль : В-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. Вип. 3. С. 190–194.
2. Валіхновська З.О. Музично-церковна освіта Галичини австрійської доби (1772–1918) : автореф. дис. ... канд. Мистецтвознав : 26.00.01 Теорія та історія культури. Львів : Львів. нац. муз. акад. ім. М.В. Лисенка. 2009. 15 с.

3. Грабовська О. Спільні ознаки духовного відродження: Церква і розвиток музично-виконавської культури Львова кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Мистецтвознавство*. Тернопіль, 2005 № 1 [19]. С. 67–74.
4. Зосім О. Греко-католицькі духовні пісні у сучасному українському римо-католицькому репертуарі. *Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць*. Київ : Міленіум, 2006. Вип. 10. С. 11–19, 28.
5. Зосім О. Духовна пісенність і сучасна богослужбова музика Римо-католицької Церкви України і Росії: національне і конфесійне. *Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць*. Київ : Міленіум, 2011. Вип. 19. С. 233–240.
6. Кияновська Л. Галицька музична культура ХІХ–ХХ ст. : навч. посібник. Чернівці : Книги–ХХІ, 2007. 424 с.
7. Кудрик Б. Огляд історії української церковної музики (Серія: Історія української музики. Вип. 1. Дослідження). Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1995. 128 с.
8. Мануляк О. Сакральна творчість львівських композиторів кінця ХХпоч. ХХІ ст. у контексті провідних тенденцій розвитку сучасної української релігійної музики : автореф. дис. ... канд. мист. Львів : ЛНМА, 2009. 20 с.
9. Пархоменко Л. Національне духовне відродження та українська церковна музика першої чверті ХХ ст. *Український церковно-визвольний рух і утворення української автокефальної православної церкви* : матеріали наукової конференції 12 жовтня 1996 р. Київ : Логос, 1997. С. 140–147.
10. Пахолків С. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації / пер. з нім. Христина Николин. Львів : ЛА «Піраміда», 2014. 612 с.
11. Чорній П. Ставлення жителів Галичини міжвоєнного періоду (1919–1939 рр.) до твореного ними поліетнічного та мультикультурного простору. *Польські студії: V конкурс ім. Єжи Гедройця*. 2012. Випуск (Часопис «Дух і Літера» № 25) № 5. С. 60–79.
12. Ясіновський Ю. Церковно-співочі ініціативи Василянських монастирів *Roczniki humanistyczne*. Lublin, 2019. Tom LXVII, zeszyt 12. С. 27–38.
13. Akta luźne, organaści 1900-1907. *Archiwum Kurii Metropolitanej Częstochowskiej w Częstochowie*. Nr. 171.
14. Cybulski S. Słów kilka o śpiewie kościelnym w Krakowie. *Śpiew kościelny*. Warszawa, 1897. Nr. 12. S. 282.
15. Ks. Robert Turała Cecylijański ruch odnowy muzyki kościelnej na ziemiach polskich do 1939 roku. Kraków : Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. 2010. 471 с.
16. Mizgalski G. Mirecki Franciszek. *Podręczna encyklopedia muzyki kościelnej*. Red. G. Mizgalski. Poznań. 1958. S. 304.
17. Mizgalski G. Dec Walenty. *Podręczna encyklopedia muzyki kościelnej*. Red. G. Mizgalski. Poznań. 1958. S. 116.
18. Nitecki P. Biskupi Kościoła w Polsce. *Słownik biograficzny*. Warszawa. 1992. S. 212.
19. Przybylski T. Twórczość organowa Stefana Surzyńskiego (1855–1919). *Organy i muzyka organowa XI*. Red. J. Krassowski. Gdańsk. 2000. S. 326–335.
20. Sprawozdanie dyecezalnej szkoły organistów za r. 1901–1902. *Currenda XII*. Tarnów, 1902. S. 82–83.
21. Turzyński L. Sprawozdanie zarządu szkoły organistów za rok 1912/1913. *Kronika Diecezji Przemyskiej*. Przemysł. XIII (1913), z. 12. S. 343.

REFERENCES:

1. Bystrytska Ella. (2009). *Features of the persecution of the Catholic Church by the Soviet authorities in 1917-1923 in the context of international relations*. [Osoblyvosti peresliduvan katolytskoi tserkvy radianskoioi vladoiu u 1917-1923 rr. v konteksti mizhnarodnykh vidnosyn]. In: *Naukovi zapysky TNPU im. V. Hnatiuka. Seriya: Istorija [Scientific notes of TNPU named after V. Hnatiuk. Series: History]*. Za zah. red. prof. I. S. Zuliaka. Ternopil : V-vo TNPU im. V. Hnatiuka, 2009. Issue 3. Pp. 190–194. [in Ukrainian].
2. Valikhnovska Z. O. (2009). *Muzychno-tserkovna osvita Halychyny avstrijskoi doby (1772–1918) [Music and church education of Galicia of the Austrian era (1772–1918)]*. The author's dissertation abstract for gaining the degree of the Candidate of Art Criticism by specialty 26.00.01 Theory and history of culture / Lviv. nat. music acad. them. М.В. Лисенка. Lviv, 15 p. [in Ukrainian].
3. Hrabovska O. (2005). *Spilni oznaky dukhovnoho vidrozhennia: Tserkva i rozvytok muzychno-vykonavskoi kultury Lvova kintsia XX-pochatku XXI stolittia*. In: *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka. Ser. Mystetstvoznnavstvo*. Ternopil. № 1[19]. Pp. 67–74. [in Ukrainian].
4. Zosim O. (2006). *Hreko-katolytski dukhovni pisni u suchasnomu ukrainskomu rymo-katolytskomu repertuari*. In: *Mystetstvoznnavchi zapysky: zb. nauk. prats*. Kyiv : Milenium. Vyp. 10. Pp. 11–19. 28. [in Ukrainian].
5. Zosim O. (2011). *Duhovna pisennist i suchasna bohoshluzhbova muzyka Rymokatolytskoi Tserkvy Ukrainy i Rosii: natsionalne i konfesiine*. In: *Mystetstvoznnavchi zapysky: zb. nauk. prats*. Kyiv : Milenium, Vyp. 19. Pp. 233–240 [in Ukrainian].
6. Kyianovska L. (2007) *Halytska muzychna kultura XIX–XX st. [Galician musical culture of the XIX–XX centuries]*. Chernivtsi : Knyhy – XXI. 424 p. [in Ukrainian].

7. Kudryk B. (1995) *Ohliad istorii ukrainskoi tserkovnoi muzyky [Review of the history of Ukrainian church music]*. Lviv : Instytut ukrajynoznavstva im. I. Kryp'yakevycha, 128 p. [in Ukrainian].
8. Manuliak O. (2009). *Sakralna tvorchość hvyvskykh kompozytoriv kintsia XX-poch. XXI st. u konteksti providnykh tendentsii rozvytku suchasnoi ukrainskoi relihiinoi muzyky* : avtoref. dys. ... kand. myst. Lviv : LNMA. 20 p. [in Ukrainian].
9. Parhomenko L. (1997). *National spiritual revival and Ukrainian church music of the first quarter of the twentieth century* [Natsionalne dukhovne vidrozhennia ta ukrainska tserkovna muzyka pershoi chverti XX st.]. In: *Ukrainskyi tserkovno-vyzvolnyi rukh i utvorennia ukrainskoi avtokefalnoi pravoslavnoi tserkvy. Materialy naukovoï konferentsii 12 zhovnia 1996 r. [Ukrainian church liberation movement and the formation of the Ukrainian autocephalous Orthodox Church. Proceedings of the scientific conference on October 12, 1996]*. Kyiv : Logos, 1997. Pp. 140–147. [in Ukrainian].
10. Pakholkiv S. (2014). *Ukrainska inteligentsiia u Habsburzkii Halychyni: osvichena verstva y emansypatsiia natsii / Z nimetskoi pereklala Khrystyna Nykolyn*. Lviv : LA «Piramida». 612 p. [in Ukrainian].
11. Chornii P. (2012). *Stavlennia zhyteliv Halychyny mizhvoiennoho periodu (1919–1939 rr.) do tvorenoho nymy polietnichnoho ta multykulturnoho prostoru*. In: *Polski studii: V konkurs im. Yezhy Gedroitsia*. Vypusk (Chasopys «Dukh i Litera» № 25) № 5. S. 60–79. [in Ukrainian].
12. Yasinovskiy Iu. (2019). *Tserkovno-spivochi initsiatyvy Vasyl'iianskykh monastyriv*. In: *Roczniki humanistyczne*. Lublin, Tom LXVII, zeszyt 12. S. 27–38. [in Ukrainian].
13. Akta luźne, organaści 1900-1907. [Loose files, organists 1900–1907]. *Archiwum Kurii Metropolitanej Częstochowskiej w Częstochowie*. Nr. 171. [in Polish].
14. Cybulski S. (1897). Słów kilka o śpiewie kościelnym w Krakowie. In: *Śpiew kościelny*. Warszawa. Nr. 12. P. 282 [in Polish].
15. Fr. Robert Turala (2010). Cecylianski movement for the renewal of church music in Poland until 1939. Krakow : Scientific Publishing House of the Pontifical University of John Paul II in Krakow. 471 p. [in Polish].
16. Mizgalski G. (1958). Mirecki Franciszek. In: *Podręczna encyklopedia muzyki kościelnej. [A handy encyclopedia of church music]*. Poznan. P. 304.[in Polish].
17. Mizgalski G. (1958). Dec Walenty. In: *Podręczna encyklopedia muzyki kościelnej. [A handy encyclopedia of church music]*. Poznan. P. 116 [in Polish].
18. Nitecki P. (1992). Biskupi Kościoła w Polsce. [Bishops of the Church in Poland]. In: *Słownik biograficzny. [Biographical dictionary]*. Warsaw. P. 212 [in Polish].
19. Przybylski T. (2000). Twórczość organowa Stefana Surzyńskiego (1855-1919). [Organ music of Stefan Surzyński (1855-1919)]. In: *Organy i muzyka organowa XI. [Organ and organ music XI]*. Gdansk. Pp. 326–335 [in Polish].
20. W. a. (1902). Sprawozdanie dyecezalnej szkoły organistów za r. 1901–1902 [Report of the diocesan school of organists for 1901–1902]. In: *Currenda XII. [Currend XII]*. Tarnów. p. 82–83 [in Polish].
21. Turzyński L. Sprawozdanie zarządu szkoły organistów za rok 1912/1913. [Report of the board of the school of organists for 1912/1913]. In: *Kronika Diecezji Przemyskiej. [Chronicle of the Przemyska Diocese]*. Przemysł. XIII (1913), issue 12. P. 343 [in Polish].